

संघीय संसद, प्रतिनिधि सभा, अर्थ समितिको आ.व. २०७७/७८ को

पूर्व बजेट छलफल कार्यक्रम सम्बन्धि प्रतिवेदन, २०७७ का

निष्कर्ष र सुझाव

आगामी आ.व. को बजेट तथा कार्यक्रमको लागि सम्बन्धित मन्त्रालय, आयोग तथा अन्य सरकारी निकाय, निजी क्षेत्र, सहकारी क्षेत्र, बैकिङ्ग क्षेत्र, सञ्चाअर क्षेत्र, अर्थ विज्ञ र अन्य सम्बन्धित सरोकारवाला पक्षसँगको छलफलबाट प्राप्त सुझावहरूलाई समितिले क्षेत्रगत आधारमा देहाय बमोजिम विश्लेषण गरी निष्कर्षमा पुगेको छ ।

१. आगामी बजेटले प्राथमिकता दिनु पर्ने क्षेत्र सम्बन्धमा:-

- कोभिड १९ रोकथाम, नियन्त्रण, उपचार लगायत स्वास्थ्य पूर्वाधार निर्माण,
- कृषि प्रणालीको आधुनिकीकरण, व्यवसायीकरण, औद्योगिकीकरण र रूपान्तरण,
- उत्पादनशील रोजगारी र श्रम व्यवस्थापन,
- साना, घरेलु, मझौला र ठूला उद्योग व्यवसाय पूनर्स्थापना र प्रवर्द्धन,
- राहत व्यवस्थापन,
- विगतका आयोजना कार्यक्रमहरूको निरन्तरता ।

२. स्वास्थ्य क्षेत्र सम्बन्धमा:-

- कोभिड १९ को प्रभाव रोकथाम, नियन्त्रण र उपचार गर्न स्वास्थ्य क्षेत्रमा आगामी आ.व.को बजेटको १०% रकम हरेक तहले विनियोजन गरी संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले समन्वयात्मक रूपमा स्वास्थ्यका पूर्वाधार तयार गर्ने,
- संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्ती, Ventilators, ICU Bed र Isolation bed लगायतका पूर्वाधारको आवश्यकता पहिचान गरी सरुवा रोग अस्पताल निर्माण गर्न पर्याप्त बजेट विनियोजन गर्ने,
- संक्रमण फैलिन नदिन PPEs, sanitizer, gloves, testing kits, mask, औषधी लगायत स्वास्थ्य सामग्रीहरू समयमै पर्याप्त मात्रामा खरिद गरी आपूर्ति व्यवस्था

सुनिश्चित गर्ने र यसको लागि पर्याप्त बजेट विनियोजन गर्ने र यस्ता सामग्रीहरू मुलुक भित्र उत्पादन गर्न आवश्यक तयारी गर्ने,

- कोभिड १९ को नियन्त्रण र उपचार कार्यमा खटिने स्वास्थ्यकर्मीहरू, सुरक्षाकर्मी, सफाई मजदुर, एम्बुलेन्स चालक, आपूर्ती व्यवस्थामा संलग्न श्रमीक लगायत front desk मा काम गर्ने सम्पूर्ण कर्मचारीहरूको रु ३५ लाख सम्मको स्वास्थ्य विमा गरिदिने र त्यस्ता कर्मचारीहरूको मनोबल उच्चो राख्न अतिरिक्त भत्ताको व्यवस्था गर्ने,
- स्वास्थ्य वीमाका कार्यक्रमहरूलाई हरेक नागरिक सम्म विस्तार गर्ने,
- कोरोनाको महामारीबाट सबै नागरिकको जीवन बचाउन जोखिमयुक्त क्षेत्रका जनसमुदायको परीक्षणलाई व्यापक बनाई थप फैलिन नदिने नीति अन्तरगत पर्याप्त बजेट विनियोजन गर्ने,
- हरेक प्रदेशमा एक/एक वटा स्तरीय प्रयोगशाला (lab) स्थापना गर्ने,
- केन्द्रिय औषधी अनुसन्धान केन्द्र स्थापना गर्ने र स्वास्थ्य मन्त्रालयमा प्राप्त बजेटको कम्तिमा ५% छुट्याउने,
- त्रिभुवन विमानस्थल हुदै नेपाल प्रवेश गर्ने विदेशमा रहेका नेपालीहरूको लागि Quarantine गर्न काठमाण्डौं उपत्यकाका होटलहरूसँग समेत सम्झौता गरी व्यवस्थापन गर्ने,
- भारतबाट आउने नागरिकहरूको लागि स्थानीय तह र प्रदेशहरूले आवश्यक समन्वय गरी उपयुक्त स्थानको पहिचान गरी पर्याप्त quarantine को व्यवस्था गर्ने,
- नेपालका औषधी उद्योग व्यवसायीहरूले कुल मागको ७० देखि ८० प्रतिशत औषधी उत्पादन गरी आपूर्ती गर्न सक्ने प्रतिबद्धता जनाए अनुरूप त्यस्ता उद्योगहरूले आयातित औषधीसँग प्रतिस्पर्धा गर्न साथै कच्चा पदार्थ र तयारी औषधीमा आत्मनिर्भर हुन आवश्यक संरक्षणको नीति तत्काल लागू गर्ने,
- कोभिड १९ को अवधिभर सरकारले आवश्यकता अनुसार निजी अस्पतालहरूलाई समेत प्रयोगमा ल्याउने
- कोभिड १९ को उपचारको नाममा अन्य नियमित स्वास्थ्य सेवा छाँड्न नपरेको देखिएकोले सबै प्रकारका स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चित गर्न आवश्यक बजेटको व्यवस्था गर्ने।

३. कृषि तथा वन पैदावार सम्बन्धमा:-

- निर्वाहमुखि कृषि अर्थतन्त्रलाई आधुनिकिकरण ,विविधिकरण ,व्यवसायीकरण र यान्त्रिकरण गरी कृषिमा आधारित उद्योगको विकास गर्दै कृषिलाई आत्मनिर्भर बनाउन कृषि, पशुपालन, कृषि वन, सिँचाई, कृषि सडक लगायतका कृषिसँग अन्तरसम्बन्धित क्षेत्रहरुको लागि कम्तिमा कुल बजेटको १५% रकम विनियोजन गर्ने,
- कृषि प्रणालीलाई सामूहिक चक्लाबन्दीमा आधारित बनाई कृषि कार्य गर्दा माटो र हावापानी अनुकूल हुने गरी स्थान विशेषको आधारमा विशिष्ट वस्तुको मात्र उत्पादन गर्न प्रोत्साहन गर्ने,
- कृषिको लागि आवश्यक मल , बिउ, किटनाशक औषधीमा स्थानीय निकायहरुले तोकेका सहकारी मार्फत र सहकारी नभएको स्थानमा तोकिएको स्थानबाट अनुदानमा आधारीत मल, बिउ, किटनाशक औषधी उपलब्ध गराउने,
- कृषि उपकरण खरिद गर्न कम्तिमा ५०% नगद अनुदान दिने र सरकारले नियमित बजार अनुगमन गर्ने,
- सिँचाईको सुविधा शुलभ र सहूलियतपूर्ण हुने व्यवस्था गर्ने,
- कृषि मिटर निशुल्क दिने,
- प्रमुख वाली लगाउनु अगावै सरकारले आधार मूल्य निर्धारण गर्ने र विक्री नभएमा सरकारले स्थानीय तह मार्फत खरिद गर्ने व्यवस्था सुनिश्चिनत गर्ने,
- संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझेदारीमा उत्पादित वस्तुको संरक्षणको लागि हरेक स्थानीय तहमा आवश्यक शितभण्डारको व्यवस्था गर्ने,
- कृषिमा आधारित अनुदानको रकम वास्तविक किसानले उत्पादनका आधारमा प्राप्त गर्ने व्यवस्था सुनिश्चित गर्ने,

- वर्तमान संकटले श्रम बजारमा पारेको प्रतिकूल प्रभावले बेरोजगार हुन पुगेका युवालाई कृषि र कृषिजन्य उद्योगमा आकर्षित गर्न आवश्यक पर्ने पूँजी सामूहिक जमानी र project feasibility को आधारमा सहूलियत व्याज सहितको ऋण उपलब्ध गराउन प्रवन्ध मिलाउने,
- उत्पादकले प्राप्त गर्ने मुल्य र उपभोक्ताले तिर्ने मुल्य बीच ठूलो अन्तर रहेकोले कृषि उत्पादनलाई बजार र उपभोक्ताको घर दैलो सम्म पुर्याउन कृषि संकलन र वितरण सहकारीको व्यवस्था गरी त्यस्ता सहकारीलाई आवश्यक पर्ने कृषि उत्पादन बिक्री एम्बुलेन्स भन्सार छुटमा आयात गर्ने र लागतको आधारमा सरकारले सहूलियतपूर्ण ऋण दिने व्यवस्था गरी मुलुकभर यसको सञ्जातल विस्तार गर्ने,
- कृषिजन्य उत्पादनको प्रशोधन उद्योगहरु हरेक प्रदेश सरकारले आवश्यकता अनुसार सामूहिकताको आधारमा सहकारी मार्फत स्थापना गर्ने,
- राष्ट्र बैंकले निर्धारण गरेको प्राथमिकता प्राप्त कर्जाको हालको १०% रकमलाई १५% मा वृद्धि गरी उखु किसानहरुलाई समेत अनिवार्य रुपमा समेट्दै साना किसानहरुको पहुँच सुनिश्चित गर्ने,
- अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको प्रयोगशाला स्थापना गरी कृषि, वन, पशु तथा खाद्य क्वारेन्टाइन सुविधा एकै थलोबाट उपलब्ध गराई गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने,
- कम्पनी कानून अन्तरगत दर्ता भएका कृषिसँग सम्बन्धित उद्योग व्यवसायलाई निश्चित अवधीको आयकर छुट दिने,
- छिमेकी मुलुकहरुको कृषि उत्पादन लागतको विश्लेषण गरी नेपाली उत्पादकहरुलाई आवश्यक क्षेत्रमा अनुदानको व्यवस्था गरी प्रतिस्पर्धी तुल्याउने,
- व्यवसायीक कृषि प्रवर्द्धनको लागि कृषि विशेषज्ञहरु उत्पादनमा विशेष जोड दिई उपयोग गर्ने नीति लिने,
- मुलुकभर उत्पादन भएको दुध र दुग्धजन्य पदार्थको बजारमा बिक्री वितरण हनु नसकी खेर जाने र मौज्जातमा समेत राख्न नसकिने अवस्था सिर्जना भई कृषक र उद्योगहरु मारमा परेकाले सरकारले आवश्यक राहातको व्यवस्था गर्ने साथै सार्वजनिक क्षेत्रमा ती पदार्थहरुको प्रयोग अनिवार्य गर्ने,
- कृषिलाई प्रोत्साहन गर्न उपयोगमा नआएको वन क्षेत्रलाई भूगोल र हावापानीको आधारमा उच्चतम प्रयोग गरी कृषि वाली लगाउने,

- मुलुकमा उपलब्ध हुने मुल्यवान जडिबुटीहरूको उत्पादन, प्रशोधन, बिक्री वितरण र निर्यातबाट आर्थिक लाभ प्राप्त गर्न व्यवसायिक कार्य योजना बनाई लागू गर्ने,
- वनबाट प्राप्त हुने काष्ठलाई प्रयोग गरी नेपालमा दक्ष जनशक्ति र प्रविधि सहितको काष्ठ उद्योगको विस्तार गरी सार्वजनिक क्षेत्रमा आवश्यक पर्ने फर्निचर आपूर्ती गर्ने योजना बनाउने र आयातित फर्निचर प्रतिस्थापन गर्ने नीति लिने,
- मुलुकले उपयोग र बिक्री वितरण गरी आर्थिक लाभ लिन सक्ने ठूलो परिमाणका वन पैदावारहरू कानून लगायतका अन्य कारणले उपयोगमा नआई खेर गइरहेकाले आवश्यक कानूनी प्रबन्ध गरी तत्काल प्रयोगमा आउन सक्ने व्यवस्था गर्ने,
- पशु र पशुजन्य पदार्थको गुणस्तर सुनिश्चित हुन नसक्दा निर्यातमा बाधा सिर्जना भएकोले आवश्यक खोपको व्यवस्था गरी गुणस्तर सुनिश्चिनत गर्ने,
- हाल लागू भई रहेको कृषि बीमाको दायरा विस्तार गरी सबै प्रकारका कृषि कार्यको लागि कृषि बीमा अनिवार्य गराई कृषकका जोखिमको अन्त्य गर्ने,
- मुलुक आत्मनिर्भर भएका कृषिजन्य उत्पादनहरूको आयात निरुत्साहित गरी कृषकहरूको उच्च मनोबल कायम गर्ने,
- नागरिकको स्वास्थ्यलाई ध्यान दिई अर्गानिक कृषि उत्पादनलाई योजनाबद्ध रूपमा विस्तार गर्ने,
- तीन तहकै सरकारको साझेदारी र किसानको समेत संयुक्त लगानीमा कम्तिमा हरेक प्रदेशमा १/१ वटा हुने गरी कृषि दाना उद्योग स्थापना गर्ने ।

४. उद्योग, व्यापार वाणिज्य र आपूर्ती सम्बन्धमा:-

- ठूला, मझौला तथा साना उद्योग सम्बर्धन र प्रवर्द्धनको लागि सञ्चालनमा नरहेका उद्योग बन्द गर्ने वा सञ्चालन गर्ने भन्ने स्पष्ट नीतिगत व्यवस्था गर्ने,
- औद्योगिक क्षेत्रलाई उत्पादन, रोजगारी र निर्यातसँग आवद्ध गरी कर छुटको व्यवस्था गर्ने,
- सात वटै प्रदेशमा उद्योग प्रवर्द्धन केन्द्र स्थापना गर्ने,
- लघु घरेलु उद्योगलाई प्राथमिकता प्राप्ति क्षेत्रको रूपमा मान्यता दिई सहूलियतपूर्ण कर्जा उपलब्ध गराउने,

- स्वदेशी कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगलाई सहूलियत दिई आत्मनिर्भर उद्योगलाई सरकारले संरक्षण गर्ने नीति लिने,
- उद्योगहरूले आयात गर्ने मेशिन, औजार लगायत कच्चा पदार्थमा भन्सारको कारणले उत्पादित वस्तु छिमेकी मुलुकको तुलानामा प्रतिस्पर्धी हुन नसक्ने देखिएकाले त्यस्ता मेशिनरी औजार र कच्चा पदार्थको आयातमा भन्सार छुट दिने व्यवस्था गरिनु पर्ने,
- नेपालमा उत्पादित वस्तुहरू महँगो भए पनि प्रयोग गर्ने नीतिलाई कडाईका साथ कार्यान्वयन गर्ने,
- वर्तमान संकटबाट बढी प्रभावित भएका औद्योगिक र व्यवसायिक प्रतिष्ठानहरूमा काम गर्ने श्रमिक लगायतका कर्मचारीहरूको श्रम र पारिश्रमिक वापतको रकमको एक तिहाई सरकार, एक तिहाई प्रतिष्ठान र एक तिहाई श्रमिकहरूले व्यहोर्ने गरी वन्दावन्दिको अवधिको लागि व्यवस्थापन गर्ने,
- रुग्ण तथा समस्याग्रस्त उद्योगहरूलाई पुनरुत्थान अवधिभर सहूलियतपूर्ण ऋण उपलब्ध गराउने र ऋण पुनर्तालिकिकरण गर्ने नीतिगत व्यवस्था गर्ने,
- उद्योगहरूले प्रयोग गर्ने विद्युत महशुलमा विशेष छुट दिने,
- यस क्षेत्रको लागत घटाउन संघ, प्रदेश र स्थानीय तहहरूले समन्वयात्मक रूपमा कर नीति, विद्युत महशुल, कर्जा, व्याज, अनुदान र राहातमा आवश्यक प्रबन्ध गर्ने ।
- उद्योग प्रतिष्ठानहरूले श्रमिकहरूको स्वास्थ्य सुरक्षा सुनिश्चित हुने गरी उद्योग भित्रै क्वारेन्टाइन को व्यवस्था अनिवार्य गरी उद्योग सञ्चालन गर्नुपर्ने र त्यसो गर्दा समेत श्रमिकहरूले आफ्नो काममा आउन नचाहेमा वैकल्पिक व्यवस्था गर्ने र श्रमिकहरूलाई विदा दिने,
- संकटले अर्थतन्त्रमा पारेको असरको विश्लेषण गर्दै आर्थिक मन्दीको समयमा मुलुक भित्र उत्पादन हुने वस्तु वा सेवाको पहिचान गरी उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउने र आयात गर्ने पर्ने वस्तुको मात्र आयात गर्ने नीति लिने र विलासिताका वस्तुहरूमा उच्च कर वृद्धि गरी आयात निरुत्साहित गर्ने,
- सार्वजनिक यातायात प्रणालिलाई व्यवस्थित गर्न लामो दुरीको हकमा online ticket booking प्रणाली लागू गर्ने र काठमाण्डौं उपत्यका साथै छोटो दुरीमा सञ्चालन हुने

सार्वजनिक यात्रु वाहक सवारी साधनमा स्मार्ट कार्डको माध्यमबाट भाडा भुक्तानी हुने व्यवस्था गर्ने ।

५. रोजगारी सिर्जना र श्रम व्यवस्थापन सम्बन्धमा:-

- श्रम बजारमा हरेक वर्ष थप हुने श्रम शक्ति, कोभिड १९ को काणले आन्तरिक तथा वैदेशिक रोजगारबाट बरोजगार भई श्रम बजारमा काम विहिन हुने जनशक्ति यो आ.व.मा करिब ३० लाख भन्दा बढी हुने देखिएकाले उक्त जनशक्ति व्यवस्थापन गर्न श्रम शक्तिको विश्लेषण गरी कुन श्रम शक्ति कुन क्षेत्रको लागि उपयुक्त हुने हो सो को एकिन गरी रोजगार र स्वरोजगारको ठोस कार्ययोजना बनाई तत्काल लागू गर्ने,
- उक्त कार्ययोजना निर्माण गर्दा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका कृषि, साना ठूला सबै उद्योग व्यवसाय, सहकारी, निर्माण व्यवसाय लगायतका क्षेत्रहरूको संस्थागत प्रतिनिधित्व हुने गरी समन्वयात्मक ढंगले निर्माण गर्ने,
- श्रम व्यवस्थापन र रोजगारी सिर्जना कुनै एक निकायको जिम्मेवारी नठानी सबै निकाय र क्षेत्रको अन्तरसम्बन्धित विषय भएकोले यसलाई एकीकृत ढंगले नै व्यवस्थापन गर्ने,
- विदेशबाट फर्किएका युवाहरूलाई आफ्नो सीप, क्षमता र अनुभवको आधारमा उद्यमशील हुन प्रोत्साहित गर्ने गरी सुलभ र सहूलियतपूर्ण कर्जा, कर , भन्सार, विद्युत महशुल लगायतका छुट र अन्य सुविधाहरू उपलब्ध गराउने,
- विशेष परिस्थितिमा १०० जना भन्दा बढी रोजगारी दिने नयाँ साथै त्यति नै संख्यामा थप रोजगारी दिने पुराना उद्योग प्रतिष्ठानहरूलाई मापदण्ड बनाई कर छुट, विद्युत महशुल लगायतका सहूलियत प्रदान गर्ने,
- विदेशस्थित कुटनीतिक नियोगहरू मार्फत गैर आवश्यक नेपाली लगानिकर्ताहरूसँग समन्वय गरी नेपालमा लगानी भित्र्याउन सक्ने लगानिकर्ताहरूको पहिचान गरी लगानी प्रवर्द्धन गर्ने,
- इजरायल, दक्षिण कोरिया, मध्यपूर्वका मूलुकहरू, मलेसिया लगायत विदेशबाट तालिम लिई फर्किने युवा जनशक्तिहरूलाई उनिहरूको व्यवसायीक दक्षताको आधारमा सम्बन्धित क्षेत्रमा उपयोग गर्न प्रोत्साहित गर्ने,

- नेपालका उद्योग व्यवसाय र निर्माणका कतिपय काममा विदेशी श्रमिकहरु संलग्न भई रहेकोमा त्यस्ता काममा नेपाली कामदारहरुलाई लगाई विदेशी कामदारहरु विस्थापित गर्ने ।

६. पूर्वाधार विकास तथा निर्माण सम्बन्धमा:-

- कोभिड १९ को कारणले चालु आ.व. मा कार्य सम्पन्नक गर्नु पर्ने गरी निर्माण व्यवसायीहरुसँग भएका सम्झौता बमोजिम काम हुन नसक्ने देखिएकाले औचित्य र आवश्यकताको आधारमा म्याद थप गर्ने,
- निर्माण व्यवसायी भन्दा बाहिरका सरकारी वा ठेक्का लगाउने पक्ष तथा अदालती वा कानूनी पक्ष जस्ता कारणले समयमा सम्पन्न गर्न नसकिएका कामको पहिचान गरी सम्बन्धित पक्षलाई जिम्मेवार समेत बनाई समयमा सम्पन्न गर्न प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्य योजना बनाई लागू गर्ने,
- निर्माण व्यवसायीको कारणले समयमा ठेक्का सम्झौता बमोजिम काम हुन नसकेकोमा सम्बन्धित निर्माण व्यवसायीलाई जिम्मेवार तुल्याउने ।
- विगतमा समेत सार्वजनिक खरिद कानूनका कारण योजना, कार्यक्रम, आयोजना र बजेट कार्यान्वयनमा ढिला सुस्ती भएकोले सदन समक्ष विधेयक पेश गर्न भनिएकोमा हालसम्म पनि नभएकोले यथाशिघ्र विधेयक पेश गर्ने,

७. सहकारी सम्बन्धमा:-

- राष्ट्रिय सहकारी महासंघ लि. नेपाललाई आयकर नलाग्ने व्यवस्था गर्ने,
- सहकारी संघ/संस्थाहरुद्वारा सञ्चालन गरिने कृषि, पशुपंक्षी पालन, डेरी प्रशोधन उद्योग, डेरी फार्म, पोल्ट्री फार्म लगायत अन्य कृषि उद्योग, उर्जा उत्पादन, स्वास्थ्य, सञ्चार, वित्तीय सेवा उपलब्ध गराउने लगायत अन्य व्यवसायको लागि आवश्यक मेशिनेरी, औद्योगिक तथा कृषियन्त्र, उपकरण, पार्टपूजा, कच्चा पदार्थ तथा ढुवानीका साधनहरु आयात गर्दा लाग्ने मूल्य अभिवृद्धि कर र भन्सार महशुल छुट दिने,
- कोभिड १९ महामारीको रोकथामका लागि सरकारको लकडाउनमा प्रभावित भएका दुग्ध, चिया, मौरीपालन, कफी, तरकारी तथा फलफूल, पशुपालन, कृषि, लगायतका

उत्पादनसँग सम्बन्धित सहकारीहरूको व्यवसायलाई नियमित तथा पुनरुत्थान गर्न विशेष सहूलियतको व्यवस्था गर्ने,

- राष्ट्रिय सहकारी बैंकहरूलाई समासोधन गृह (Clearing House) को सदस्यता प्रदान गरी सहकारीहरूको बीच भुक्तानीको व्यवस्था गरी समय, लागतको बचत, कानूनी अनुपालनमा सुधार, जोखिम न्यूनिकरण गर्दै सहकारी क्षेत्रमा पारदर्शी कारोवारको लागि आधुनिक प्रविधि जस्तै ए.टि.एम, मोबाइल भुक्तानी, इन्टरनेट भुक्तानी जस्ता सेवाहरूको प्रवेश गराउन आवश्यक प्रवन्ध गर्दै जाने,
- सहकारी संघ/संस्थाहरूलाई एकीकरणका लागि प्रोत्साहित गर्न आयकर छुट लगायतका अन्य सुविधाहरू उपलब्ध गराउने,
- सम्भाव्यताका आधारमा जडिबुटी, फलफूलका विरुवा सहितको नर्सरी प्रवर्द्धनमा सहकारी क्षेत्रको भूमिका अभिवृद्धि गर्दै सहकारी मार्फत हरित उद्यमको विकास गर्ने,
- नेपाल सरकार लगायत अन्य निकायहरबाट प्रदान हुने सहूलियतपूर्ण कृषि तथा अन्य ऋण एवम् युवा तथा साना व्यवसायी स्वरोजगार कोषलाई सहकारी बैंक मार्फत समेत संघ/संस्थामा परिचालन हुने व्यवस्था गर्ने ।

द. राहत तथा आर्थिक पुनरुत्थानका सम्बन्धमा:-

- अर्थतन्त्रमा योगदान गर्ने विभिन्न क्षेत्रहरूमा कोभिड १९ले पारेको नकारात्मक प्रभावको विश्लेषणको आधारमा बढी प्रभावित क्षेत्रलाई कम्तीमा टिकाइराख्न सरकारको तर्फबाट नीतिगत, मौद्रिक र आर्थिक राहत प्रदान गर्ने,
- अर्थतन्त्रमा थप नकारात्मक प्रभाव पर्न नदिन र यसलाई चलायमान बनाउन आर्थिक राहत उपलब्ध गराउन चालु आ.व. को अनुमानित कुल ग्राहस्थ उत्पादनको ५% सम्म राहत प्याकेज घोषणा गर्ने,
- राहत वितरण गर्दा उद्योग र व्यवसायको हकमा सरकार, श्रमिक र व्यवसायले त्रिपक्षीय साझेदारीमा बाँचौ र बचाऔँ सिद्धान्तलाई आत्मसाथ गरी संकटको समयमा सबैले केही न केही त्याग गर्ने गरी मापदण्ड बनाई वितरण गर्ने,
- संकटबाट बढी प्रभावित भई रोजगारी गुमेका तर श्रम गर्न सक्ने क्षमता भएका वर्गलाई श्रममा लगाई राहतलाई रोजगारिमा आवद्ध गर्ने,

- श्रममा जोडिन नसक्ने अशक्त, वृद्ध, असहाय, गर्भवती महिला, विरामी व्यक्तिलाई स्थानीय तहहरूले तथ्यांक संकलन गरी मापदण्डका आधारमा नगदमै राहात उपलब्ध गराउने,
- तत्काल सञ्चालनमा आउन नसक्ने वढी प्रभावित होटल, रेष्टुरेन्ट, पर्यटन व्यवसाय सार्वजनिक यातायातलाई कर्जाको पुनरतालिकीकरण, सहूलियतपूर्ण कर्जा, व्याज मिनाहा तथा भुक्तानीको समय थप, विद्युत, सञ्चार महशुल छुट लगायतका राहत र सहूलियत उपलब्ध गराउने,
- संकटग्रस्त रहेका उद्योग व्यवसाय मध्ये लकडाउन खुकुलो भएपछि सञ्चारलनमा आउन सक्ने उद्योग व्यवसायलाई चलायमान बनाउन आवश्यक तरलताको लागि सरल र सहूलियतपूर्ण ऋण उपलब्ध गराउने,
- स्वरोजगार वा उद्यमशिलता गुमाई बढी प्रभावित वर्गलाई समेत पुनरजीवन दिन राहत सहितको सहूलियतपूर्ण कर्जाको व्यवस्था गर्ने ।

९. योजना, आयोजना र बजेट व्यवस्थापन सम्बन्धमा:-

- सार्वजनिक खर्च पुनरावलोकन आयोग २०७५ का सिफारिसहरूलाई समेत कार्यान्वयन गर्दै अनुत्पादनशील क्षेत्रमा हुने सार्वजनिक खर्चलाई दृढताका साथ कटौती गरी मितव्ययी सिद्धान्त अवलम्बन गर्ने,
- कोभिड १९ बाट प्रभावित अर्थतन्त्रमा महत्वपूर्ण योगदान पुर्याउने क्षेत्र, उत्पादनशिल क्षेत्र साथै भौगोलिक सन्तुलन, कार्यान्वयन योग्यता र क्षमता, जनशक्ति व्यवस्थापन नागरिक आवश्यकता र वर्तमान संकटको समाधान गर्ने विषय लाई बजेट विनियोजनको प्रमुख आधार मान्ने ।
- आयोजना छनोटको लागि विभिन्न लाभ लागत विश्लेषण गर्ने क्षमताको विकास गरि पर्याप्त तयारी सहितका आयोजना बैकको निर्माण गर्ने र संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले कार्यान्वयन गर्ने योजना कार्यक्रमको स्पष्ट मापदण्ड बनाउने,
- आयोजना कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पर्ने निर्माण सामग्रीहरूको सुलभ र सहज रूपमा नियमित आपूर्ती हुने व्यवस्था सुनिश्चिनत गर्ने

- हस्तान्तरित आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका समस्या समाधान गर्दै स्रोतको सुनिश्चितता सहित समयमा सम्पन्न र भुक्तानी हुने गरी प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने,
- समयमै कार्यविधि निर्देशिका बनाई श्रावण देखि नै बजेट कार्यान्वयन गर्ने गराउने र हरेक निकायले बजेट कार्यान्वयनको मासिक कार्यतालिका सहित कार्यान्वयन योजना बनाई अनिवार्य रूपमा लागू गर्ने,
- समयमा निकास हुने र काम सम्पन्न भए पश्चात स्वचालित विद्युतिय भुक्तानी हुने व्यवस्था बजेट कार्यान्वयनको लागि पहिलो सर्तको रूपमा रहेको संगठन संरचना र जनशक्ति व्यवस्थापन समयमै गर्ने,
- ठोस अनुगमन मूल्याङ्कन गरी बजेट कार्यान्वयनलाई दण्ड र पुरस्कारसँग जोडि बजेट कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी र नतिजामूलक बनाउन आगामि वर्षको बजेटमा उच्चण प्राथमिकता दिने,
- आगामी आ.व.मा सम्पन्न हुने र उत्पादन सुरु हुने आयोजना कार्यक्रमको लागि पर्याप्त बजेट विनियोजन गर्ने ।

१०. बजेटको स्वरूप र श्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धमा:-

- आगामी आ.व.मा कोभिड १९ ले नेपालको अर्थतन्त्रमा ठूलो क्षति गर्ने मात्र नभई अर्थतन्त्र सिधिल हुने सन्दर्भमा अर्थतन्त्रलाई गतिशिल तुल्याउन साथै कोभिड १९ ले नराम्ररी प्रभावित भएका उद्योग, व्यवसाय, श्रमिक लगायतका क्षेत्रलाई राहात समेत उपलब्ध गराउनु पर्ने अवस्था र विगत देखिका योजना कार्यक्रमहरू निरन्तर रूपमा सञ्चाधलन गर्नुपर्ने भएकाले आगामी बजेटको स्वरूप विस्तारकारी हुनुपर्ने देखिन्छ । कोभिड १९ शुरु हुनु अगावै श्रोत समितिले करिव १७ खर्बको ceiling निर्धारण गरेको देखिदा सो भन्दा कम आकारको बजेट निर्माण हुन सक्ने देखिदैन । सरकारका नीति र कार्यक्रममा समेत आगामी आ.व.मा गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरू विस्तृत रूपमा प्रस्तुत भएकाले देहाय बमोजिम गर्न निर्देश गर्ने,
- आगामी आ.व.को बजेटको आकार चालु आ.व.को अनुमानित कुल ग्राहस्थ उत्पादनको ४५% को हाराहारिमा हुने गरी निर्धारण गर्ने,

- श्रोत व्यवस्थापन तर्फ राजश्व परिचालनमा चालु आ.व को तुलनामा आगामी आ.व. मा कमी आउने देखिएको, करका दर समेत बढाउन नसक्ने अवस्था रहेको, दायरा विस्तारको विकल्प नभएकोले राजश्व परिचालनमा थप योगदान गर्न सक्ने क्षेत्रको खोजी गरी दायरामा ल्याई करिव १० खर्व राजश्व परिचालन गर्ने लक्ष्य लिने,
- वैदेशिक अनुदान (दुई पक्षीय र बहुपक्षीय) गरी करिव १ खर्व परिचालन गर्ने,
- आन्तरिक ऋण (GDP को ६%) सम्म परिचालन गर्ने,
- नपुग रकम वैदेशिक ऋण लिएर परिचालन गर्ने ।

११. राजश्व व्यवस्थापन सम्बन्धमा:

- आयात निर्यातमा हुने चोरी नियन्त्रण गरी राजश्वप चुहावटलाई निरुत्साहित गर्ने,
- करको दायरामा नआएका आर्थिक क्रियाकलापहरूलाई करको दायरामा ल्याउने,
- मू.अ.करमा बहुदर पद्धतिको लागि अध्ययन गरी लागू गर्ने,
- भन्सार नाकाहरूको क्षमता अविवृद्धि गर्न र भन्सार जाँचपासलाई व्यवस्थित गर्न आवश्यकतानुसार एक्सरे मेशीनहरू थप गर्ने र छोटी भन्सारहरूको स्तर वृद्धि गर्ने ।
- घरायसी प्रयोजनको लागि भनि भन्सारको दायरा भन्दा बाहिरबाट अत्यधिक सामान आयात गर्ने प्रवृत्तिलाई नियन्त्रण गर्ने,
- औद्योगिक कच्चा पदार्थमा लाग्ने उच्च भन्सार दरलाई घटाउने,
- न्यून विजकीकरण गर्ने कारोबारलाई नियन्त्रण गर्ने,
- आय कर ऐन, औद्योगिक व्यवसायी ऐन तथा सहकारी ऐन बिचमा सामान्यता कायम गर्ने,
- राजश्व व्यवस्थापनलाई सूचना प्रविधि मैत्री बनाउने,
- कर दाता र कर प्रशासनको बिचमा भेटघाट कम गर्नको लागि कर दाखिला देखि कर चुक्ता प्रमाणपत्र सम्मका हरेक चरणमा विद्युतिय प्रणाली अवलम्बन गरी स्वचालित रूपमा कर चुक्ता दिने व्यवस्था मिलाउने,
- राजश्व प्रशासनको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने लगायतका विषयलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी राजश्व व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन प्राथमिकता दिने,

- आन्तरीक राजष्व कार्यालयमा पेश गर्ने वित्तिय विवरण र बैकमा पेश गर्ने वित्तिय विवरणका सुचानाहरु फरक पर्न गएमा त्यसको जवाफदेहीता सम्बन्धित लेखा परिक्षकले समेत बहन गर्नुपर्ने कानुनी प्रवन्ध गर्ने,
- License लिएर सेवा प्रदान गर्ने पेशाकर्मीबाट पेशागत सेवा प्राप्त गरे बापत भुक्तानी गरेको शुल्कमा आयकर कानून बमोजिम लाग्ने अग्रिम आयकर कट्टि गरेको भौचर दाखिला गर्ने पर्ने व्यवस्था गरी करको दायरामा ल्याउने,
- लेखा परिक्षणमा संलग्न व्यवसायीहरुको लागि एक व्यक्ति एक पेशा हुने गरि व्यवस्था मिलाउने ।
- साना तथा मझौला उद्योग व्यवसायहरुले विभिन्न] कारणले पेश गर्नु पर्ने विवरण र तिर्न वुझाउनु पर्ने बाँकी रहेको कर आगामी पुस मसान्त सम्म दाखिला गरेमा त्यसमा लाग्ने व्याज, शुल्क र जरिवाना मिनाहा गरी उद्योग व्यवसाय बन्द गर्न चाहाने भए सहजै बन्द हुने व्यवस्था गर्ने,
- सरकारी निर्णयका कारणले नविकरण गर्न नसकेका क्रसर उद्योगहरुको नविकरण गरी बाँकी राजश्व असूल उपर गर्ने ।

१२. राजश्व बाँडफाँट र वित्त व्यवस्थापन सम्बन्धमा:

- सबै स्थानीय तहहरुको delivery cost सहित खर्च आवश्यकता र राजस्वी क्षमताको आधारमा Fiscal Gap एकीन गर्न तत्काल अध्ययन प्रारम्भ गर्ने,
- राजश्व बाँडफाँट र हस्तान्तरण गरिने रकमका शिर्षकहरुमा Duplication नहुने गरी स्रोत व्यवस्थापन गर्न गर्नुपर्ने कानुनी सुधारको अध्ययन गर्ने,
- हाल सम्मको अनुभवको आधारमा राजश्व बाँडफाँट र वित्त हस्तान्तरणका मापदण्ड र आधार वस्तुनिष्ठ भए नभएको एकीन गर्न अध्ययन प्रारम्भ गर्ने,
- प्राकृतिक स्रोतको संकलन र बाँडफाँटलाई वैज्ञानिक र वस्तुनिष्ठ बनाउन के गर्न सकिन्छ, अध्ययन गर्ने,
- तीन तहको आर्थिक कारोवारको एकीकृत प्रतिवेदन प्रणाली अवलम्बन गर्न आवश्यक कानुनी र पूर्वाधार तयारीको कार्य प्रारम्भ गर्ने,

- सरकारी र सार्वजनिक स्वामित्वका जग्गा लगायतका अचल सम्पत्तीको व्यवस्थापन, राजश्वक संकलन, अभिलेखांकन र प्रतिवेदनको एकीकृत व्यवस्था गर्न महालेखा नियन्त्रक कार्यालयले कार्य प्रारम्भ गर्ने,
- सबै प्रदेश र स्थानीय तहमा चालु आ.व. मा विनियोजन भएको बजेट कार्यान्वयन, खर्च हुने रकम र खर्च हुन नसक्ने रकम सहित सञ्चित कोषको अवस्था एकीन हुने विवरण महालेखा नियन्त्रक कार्यालयले संकलन गर्ने ।

१३. अन्य सम्बन्धमा:-

- समितिले पूर्व बजेट छलफल गर्दा विभिन्नस सरोकारवाला पक्षहरुबाट प्राप्त गरेका सुझावहरु यसै प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ । प्राप्त सुझावहरुलाई समेत मध्यनजर गरी समितिले आगामी आर्थिक वर्षको बजेटमा प्राथमिकताका आधारमा समावेश गर्नुपर्ने सुझावहरुलाई निष्कर्षको रूपमा प्रस्तुत गरेको छ । सरकारले अन्य सुझावहरुलाई समेत अध्ययन गरी आवश्यक ठानेमा आगामी बजेटमा समावेश गर्न सक्ने छ ।